

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNI IJODIY
RIVOJLANTIRISHDA 4K METODIKASI**

Mirzayeva Nozanin

Namangan Davlat Pedagogika Instituti

Boshlang‘ich ta‘lim mutaxassisligi

magistranti

To‘raboyeva Muqaddas

Namangan Davlat Pedagogika

Instituti o‘qituvchisi, (PhD) dotsent

Annotatsiya

Maqolada boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga o‘rgatishda 4K yondashuvning didaktik va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Zamonaviy ta‘limda kommunikatsiya, kooperatsiya, kreativlik va kritik fikrlash kompetensiyalari o‘quvchining faqat bilimni o‘zlashtirishi bilan cheklanmay, uni muammoni tahlil qiluvchi, yangi g‘oya taklif etuvchi va jamoa bilan ishlay oluvchi subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ko‘rsatib berilgan. Maqolada boshlang‘ich ta‘lim sharoitida 4K yondashuvni dars mazmuniga singdirishning pedagogik shartlari, ijodiy fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlar tizimi, o‘qituvchining ko‘makchilik roli hamda baholash mezonlari tahlil qilingan. Shuningdek, ona tili, o‘qish savodxonligi, matematika va tabiiy fan elementlari doirasida qo‘llanishi mumkin bo‘lgan metodik usullar tavsiflangan. Tadqiqot natijasida 4K yondashuvni boshlang‘ich ta‘limga integratsiya qilish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqotga kirishishi, guruhda ishlashi va original yechimlar taklif etishiga xizmat qiluvchi samarali metodik asos ekanligi asoslandi. UNESCO va OECD hujjatlarida ham kreativlik, tanqidiy fikrlash,

hamkorlik va kommunikatsiya XXI asr ta'limi uchun tayanch kompetensiyalar sifatida ko'rsatiladi.

***Kalit so'zlar:** boshlang'ich ta'lim, 4K yondashuv, ijodiy fikrlash, kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya, kooperatsiya, metodika, kompetensiya.*

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchiga tayyor bilimni yetkazishning o'zi yetarli emas. Bugungi ijtimoiy va axborot muhiti shunday mutaxassis va shaxsni talab qiladiki, u muammoni ko'ra olsin, uni turli nuqtai nazardan tahlil qilsin, yangicha yechim topa olsin, o'z fikrini asoslab bayon qilsin va boshqalar bilan hamkorlikda faoliyat olib borsin. Shu sababli XXI asr ko'nikmalari doirasida 4K – kommunikatsiya, kooperatsiya, kreativlik va kritik fikrlash ta'lim mazmunining markaziy tarkibiga aylanib bormoqda. UNESCO 21-asr ko'nikmalari tavsifida aynan shu yo'nalishlarni hayotiy kompetensiyalar sifatida ko'rsatadi. OECD esa PISA 2022 doirasida kreativ fikrlashni alohida baholash obyekti sifatida kiritgan.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi ushbu kompetensiyalarni shakllantirish uchun ayniqsa muhimdir. Chunki aynan shu davrda bolada bilishga qiziqish, savol berish odati, tasavvur, nutqiy faollik va muammoga shaxsiy munosabat shakllanadi. Rus va xalqaro pedagogik adabiyotlarda kichik maktab yoshi ijodiy fikrlash, tasavvur va muammoli vaziyatlarga moslashuvchan javob qaytarish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sezgir davr ekani qayd etiladi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'lim mazmuni, davlat ta'lim talablari hamda ta'lim oluvchilarning shaxsiy, intellektual va kasbiy rivojlanishiga qo'yiladigan umumiy talablar belgilangan. Bu norma boshlang'ich ta'limda faqat predmet bilimlarini emas, balki fikrlash, muloqot va hamkorlikka oid kompetensiyalarni ham rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, 4K elementlari ko'pincha alohida-alohida yoritiladi, bir ishda kreativlik, boshqasida tanqidiy fikrlash yoki guruhli

ishlash usullari ustuvor bo‘ladi. Biroq boshlang‘ich ta’limda aynan ijodiy fikrlashni markazga qo‘yib, qolgan uch komponentni unga integratsiyalovchi metodik tavsiflar yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shu bois mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga o‘rgatishda 4K yondashuvni rivojlantirish metodikasining nazariy va amaliy asoslarini yoritishdan iborat. Bu yerda “ijodiy fikrlash” faqat tasavvur yoki erkin javob emas, balki yangi g‘oya yaratish, uni tanqidiy saralash, muloqotda himoya qilish va hamkorlikda takomillashtirish jarayoni sifatida talqin qilinadi.

Materiallar va metodlar

Maqola mavzuga oid normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar materiallari hamda o‘zbek, rus va ingliz tillaridagi ilmiy-pedagogik manbalarni tahlil qilish asosida tayyorlandi. Tahlil doirasiga 4K kompetensiyalari, boshlang‘ich maktab yoshida ijodiy fikrlashni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni integratsiyalash, hamkorlikda o‘qitish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishga bag‘ishlangan manbalar kiritildi. Asosiy tayanch sifatida UNESCO va OECDning konseptual hujjatlari, O‘zbekiston Respublikasining ta’limga oid me‘yoriy-huquqiy bazasi, shuningdek, ochiq ilmiy bazalarda e‘lon qilingan rus va o‘zbek pedagogik maqolalar olindi.

Tahlilda quyidagi usullardan foydalanildi: manbalarni qiyosiy tahlil qilish, tushunchaviy umumlashtirish, pedagogik g‘oyalarni tizimlashtirish va metodik interpretatsiya. Manbalar tanlashda uch mezon ustuvor bo‘ldi: birinchisi, 4K yoki ijodiy fikrlashga bevosita aloqadorlik; ikkinchisi, boshlang‘ich yoki maktab ta’limi kontekstiga moslik; uchinchisi, metodik tavsiya yoki didaktik model berish imkoniyati. Natijada 4Kning har bir komponenti ijodiy fikrlashni shakllantirish bilan qanday bog‘lanishi aniqlanib, boshlang‘ich sinf darslari uchun qo‘llanishi mumkin bo‘lgan metodik yechimlar ajratib olindi.

Natijalar va muhokama

Tahlil qilingan manbalar 4K yondashuvni alohida to'rtta ko'nikma yig'indisi sifatida emas, balki o'zaro bog'langan yagona pedagogik tizim sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi. Kreativlik yangi g'oya yaratishga xizmat qilsa, kritik fikrlash bu g'oyani saralash va asoslash imkonini beradi; kommunikatsiya g'oyani ifodalash, savol-javob va izohlashni ta'minlaydi; kooperatsiya esa uni jamoaviy faoliyatda boyitadi. Demak, boshlang'ich ta'limda ijodiy fikrlashni rivojlantirish faqat "qiziqarli topshiriq" berish bilan emas, balki muloqot, tahlil va hamkorlikni birgalikda tashkil etish bilan samarali bo'ladi. Bu xulosa 4Kni markaziy XXI asr ko'nikmalari sifatida ko'rsatuvchi xalqaro va ilmiy manbalar bilan mos keladi.

1. Ijodiy fikrlashni rivojlantirishda kreativlik va kritik fikrlashning o'zaro bog'liqligi. Kreativ fikrlash ko'pincha turli va original g'oyalarni ishlab chiqish, ularni qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish qobiliyati sifatida tavsiflanadi. OECDning PISA 2022 materiallarida ham kreativ fikrlash aynan g'oyani yaratish, baholash va yaxshilash birligi tarzida izohlanadi. Bu ta'rifdan ko'rinadiki, ijodiy fikrlash faqat fantaziya yoki erkin tasavvur emas, unda tanlab olish, asoslash va muvofiqlashtirish komponenti ham bor. Shuning uchun boshlang'ich sinfda "bir savolga bir nechta javob topish", "eng noodatiy yechimni tanlash", "nima uchun shu variant yaxshiroq?" kabi topshiriqlar kreativlik bilan kritik fikrlashni bir vaqtda ishga tushiradi.

2. Kommunikatsiya ijodiy fikrlashning tashqi ifodasi sifatida. Boshlang'ich sinf o'quvchisi ko'pincha g'oyani ichki tarzda his qiladi, biroq uni nutqda to'liq ifodalashga qiynaladi. Shu bois kommunikatsiya 4Kning mustaqil komponenti bo'lishi bilan birga, ijodiy fikrlashning tashqi ko'rinishi vazifasini ham bajaradi. O'quvchi yangi yechim taklif qilsa-yu, uni og'zaki yoki yozma ravishda tushuntira olmasa, fikrning shakllanish darajasi to'liq namoyon bo'lmaydi. Shu nuqtai nazardan, dialogli o'qitish, juftlikda muhokama, fikrni dalillab aytish, savol tuzish va hikoya yaratish kabi usullar ijodiy fikrlashni chuqurlashtiradi.

Boshlang'ich ta'lim bo'yicha o'zbek manbalarida ham kreativ tafakkurni rivojlantirish o'quvchining mustaqil fikrini bayon etishi, qiziqishi va darsdagi faolligi bilan chambarchas bog'liqligi qayd etiladi. Bu, ayniqsa, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida yaqqol ko'rinadi: matn davomiga yangi yakun topish, qahramon harakatiga boshqa yechim taklif qilish, rasm asosida hikoya yaratish kabi vazifalar nutqiy va ijodiy faollikni birlashtiradi.

3. Kooperatsiya ijodiy mahsulotni boyituvchi muhit sifatida. Kooperatsiya yoki hamkorlikda ishlash boshlang'ich maktabda ijodiy fikrlashni ijtimoiylashtiradi. Jamoada ishlash jarayonida o'quvchi o'z g'oyasini boshqalarnikiga solishtiradi, qayta ko'rib chiqadi, dalil keltiradi yoki sherigining fikrini o'z yechimi bilan birlashtiradi. Shu tariqa individual fikr jamoaviy mahsulotga aylanadi. Ayrim tadqiqotlarda 4K kompetensiyalari aynan tengdoshlar bilan o'zaro kommunikativ faoliyat jarayonida namoyon bo'lishi ta'kidlangan, hamkorlik mavjud bo'lgan ta'lim muhiti esa tanqidiy va kreativ fikrni kuchaytiradi.

Bu xulosadan metodik jihatdan quyidagi talab kelib chiqadi, guruhli ishni oddiy "birga bajarish" darajasida qoldirmaslik kerak. Unda rollar, vazifa taqsimoti, fikrlarni birlashtirish, umumiy qarorni himoya qilish va o'zaro baholash elementlari bo'lishi zarur. Aks holda kooperatsiya rasmiy bo'lib qoladi, ijodiy fikrlashga kutilgan darajada turtki bermaydi.

4. Boshlang'ich ta'lim uchun samarali metodik usullar. Tahlil natijasida boshlang'ich sinf darslarida 4K asosida ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi metodik usullar nisbatan samarali ekanligi ko'rinadi:

Birinchidan, ochiq topshiriqlar. Bunday topshiriqlarda bitta tayyor javob bo'lmaydi, o'quvchi turli variantlarni taklif qilishi mumkin. PISA kreativ fikrlash vazifalarining ham muhim belgisi aynan ochiq javoblilikdir.

Ikkinchidan, muammoli vaziyat yaratish. O'quvchiga noodatiy, hayotiy yoki hikoyaviy muammo berilganda u tayyor qoida emas, fikrlash strategiyasini qo'llaydi.

Uchinchidan, loyiha va mini-loyiha elementlari. Fanlararo kichik topshiriqlar, masalan, “eng qulay sinf maketi”, “tabiatni asrash bo‘yicha rasmlı tavsıya”, “ertak qahramoni uchun yangi yechim” kabi vazıfalar bir vaqtning o‘zida kreativlik, muloqot va hamkorlikni ishga soladi.

To‘rtinchidan, savol berishga o‘rgatish. Tanqıdiy va ijodiy fikrlash ko‘pincha to‘g‘ri savol qo‘yishdan boshlanadi. Shu sababli “Nima uchun?”, “Qanday qilib boshqacha qilish mumkin?”, “Yana qaysi yo‘l bor?” kabi savol modellaridan muntazam foydalanish muhim.

Beshinchidan, refleksıya va baholashning jarayonga yo‘naltirilishi. Ijodiy topshiriqda faqat yakuniy javob emas, balki g‘oya qanday tug‘ilgani, qanday tanlanganligi va qanday himoya qilingani ham qadrlanishi kerak. Kreativ fikrlashni shakllantiruvchi baholash modellarida aynan shu jihat alohida urg‘ulanadi.

5. O‘qıtuvchining roli. 4K yondashuvda o‘qıtuvchi ma‘lumot beruvchi yagona manba emas, balki o‘quvchılarning fikrlash faoliyatini boshqaruvchi, savol beruvchi, muhit yaratuvchi va yo‘naltiruvchi ko‘makchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa

Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchılarni ijodiy fikrlashga o‘rgatish zamonaviy pedagogikaning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Tahlil qilingan manbalar asosida aytish mumkinki, 4K yondashuv ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun qulay metodik asos yaratadi. Chunki kreativlik yangi g‘oyani yuzaga keltirsa, kritik fikrlash uni saralaydi va asoslaydi, kommunikatsiya fikrni ifodalaydi, kooperatsiya esa uni boyitadi va amaliy natijaga olib keladi.

Shunday qilib, boshlang‘ich ta‘limda 4K yondashuvni rivojlantirish metodikasi o‘quvchini kelajakdagi murakkab ijtimoiy va intellektual vaziyatlarga tayyorlashning samarali vosıtasi bo‘lib xizmat qiladi. U nafaqat ta‘lim sifati, balki o‘quvchi shaxsining faol, ijodkor va hamkorlikka tayyor shakllanishi uchun ham muhimdir.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida: O‘RQ-637-son, 23.09.2020. Lex.uz.
2. UNESCO-UNEVOC. 21st Century Skills. TVETipedia glossary.
3. OECD. PISA 2022 Results. Volume III: Creative Minds, Creative Schools. Paris: OECD Publishing.
4. Thornhill-Miller B., Camarda A., Mercier M. et al. Creativity, Critical Thinking, Communication, and Collaboration. *Psychology*. 2023.
5. Rosen Y., Tager M., Hilt L. Imagine: Design for Creative Thinking, Learning, and Assessment. 2020.
6. Lombardi L. et al. Fostering Critical Thinking across the Primary School’s Curriculum in the European Union. 2021.
7. Руденко Е.А. Диагностика компетенций «4К» гимназистов на ступени начального общего образования. 2024.
8. Чернецкая Н.И. Особенности развития творческого мышления в младшем школьном и подростковом возрасте. 2012.
9. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlashni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari. 2025.
10. Izamov A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘qitishda zamonaviy innovatsion metodlardan foydalanish. 2023.